

danie, że kiedyś, kiedyś, bardzo dawno było zwyczajem, iż »starych rodziców, gdy już nie byli do niczego zdolni, prowadzono do tej grotty, przywiązywano do tych kabłąków... no! i potem...« Breton nie dokończył i tylko ręką zrobił gest. To się rozumie. Co dwanaście godzin woda się podnosiła, zalewała tę grootę i ofiary ginęły. Takie podania są w Bretanii. W Litwie i Niemczech, na Ukrainie spotykamy bardzo dużo rozmaitych demonicznych potworów, które dzieci porywają. Na Ukrainie był zwyczaj (patrz Józ. Moszyńska Lud z okolicy Białej cerkwi), iż w noc św. Jana chłopcy i dziewczęta, zupełnie nadzy, skakali przez ogień. Oto jest kilka danych, materiały jeszcze bardzo skąpy, dający jednakże choć słabą wskazówkę, iż wszędzie po Europie są rozmaite ślady jakiegoś kultu krwawego i rozpustnego zarazem. Byłoby rzeczą nadzwyczaj pouczającą zrobić mapę z wykazaniem miejscowości, gdzie są megality, z oznaczeniem ich charakteru, z załączeniem podań ludowych z nimi związanych. Jestem przekonany, iż tym sposobem zaznaczyłoby się doskonale drogi, po których posuwała się ta ludność ze Wschodu. Oto z czem chciałem się zwrócić do kongresu, jako z zapytaniem i prośbą o sąd i poradę w tej sprawie.

Dr. Michał Żmigrodzki.

P. S. Wszystkich łaskawych czytelników tego ustępu prosi autor najuprzejmiej o przesłanie mu wszelkich dotyczących tej sprawy uwag i wiadomości, za co będzie niezmiernie wdzięczny. W tym celu załącza adres M. Zm. Sucha pod Krakowem.

Proces o „czarostwo“ w r. 1688 i 1689.

W archiwum miejskiem w Wiśniczu Nowym znajduje się między innymi książka, folio, mająca str. 261 pod tytułem: *Acta nigra maleficorum Wisniciae ab anno Domini 1665 legibus et poenis in eosdem sancitis punitorum inchoant[ia]*. Obejmuje ona czasy od r. 1785, a zawiera, jak już sam tytuł wskazuje, śledztwa, wyroki i kary za zbrodnie. Nas zajmuje proces przeprowadzony z czarownicami w r. 1688 i 1689 mieszczący się na str. 13—34.

Proces ten jest ważnym przyczynkiem do historyi wierzeń ludowych; mieści bowiem wiele szczegółów, których milczeniem po-

mijać nie można. Będzie on niejako dalszym ciągiem ogłoszonych w „Ludzie“ dawniej materyałów.

Dla objaśnienia dodaję, że zmieniłem interpunkcyę, aby prędzej umożliwić zrozumienie rzeczy, pozostawiłem jednak zresztą wiernie cały tekst. Język procesu w niczem prawie nie różni się od obecnej gwary ludowej w okolicy Wiśnicza, a i co do wierzeń w czary nie wielkie zaszły dotychczas zmiany. Niech mi tu będzie jeszcze wolno wyrazić serdeczne podziękowanie p. Józefowi Koberlowi, sekretarzowi miejskiemu, który udzielił mi książki wymienionej do użytkowania.

Actum coram iudicio nostro Neo-Wiśnicensi necessitatis causa bannito in villa Łapczyce¹⁾ in praesentia protunc in loco advocati existente famato Josepho Podgórski proconsule, tumquoque socio eius famato Stanislao Raisz consule, famato domino Joanne Sieprawski vice-advocato, Mathia Brodecki, Joanne Cęmpurski scabinio, Stanislao Kotulski Notario iurato, atque Martino Kociel de villa Nieszkowice,²⁾ Valentino Baran de villa Moszczenica,³⁾ Laurentio Michałek de Łapczyca incolis atque subditis celebratumque Feria sexta ante festum Assumptionis B. V. Mariae proxima die 13 mensis Augusti Anno 1688.

In secunda inquisitione proposuit Albertus Mącka de villa Łapczyca, że ia łaskawi P. P., którzyście na tę świętobliwy sąd zasiedli, skargę moję wnoszę przeciwko tym niebaczny białogłowom Jadwidze Macowey y córkom iey, że one tak wiele szkód w dobytках ludziom poczyniły, jako sie z inquisiey pokazało y ze skarg Zofiey Skrzynecki, która sama niech sie skarży. Zofia Skrzynecka affirmavit, ze ia szkodę mam w krowach swoich, ze mi pożytku żadnego po ocieleniu nie dają, iako tylko u mnie po cebulę przyszła w szrodopastną szrodę, a potym, gdym iey prosieła, rzekła mi, ze siądiesz pod nią wieczór z cebrzykiem, będziesz miała mleka dość, a gdy wieczór przyszedł, krowy ryk uczyniły, ze nie dały pod się siąść y ciele uszło; ia tedy winy nikomu nie daję tylko tey Jadwidze Macowey y proszę z niey sprawiedliwości.

Ad haec respondit Macowa, ze ia nic nieozym (*sic!*) niewiem, y to com wymowieła z gniewum .to wymowiełam.

1) Łapczyca wieś w pobliżu Bochni.

2) 3) Nieszkowice i Moszczenica wsie o 9 km. od Bochni.

Inquisita itaque, aby vera recognovit, omnia negavit, tylko hoc fassa est, że mi raz kazała matka na barwinek¹⁾ y urwała go w sobotni dzień y dała trochy krowie, a ostatek święciela, a tam ia na łąkach nie na miedzy.

Inquisita, dlaczego w serwatce dzieci kapały, respondit, nie ia to ale siostra moia.

Inquisita secundarie będąc do sądu przyprowadzona Jadwiga stara Macowa y inquirowana, dlaczego na chałupie siedziała w Wielkanocne Święta w czarny sukni, omnia negavit.

Item Florian, świadek ad oculum mówił teyze Jadwidze starey Macowey tak iako y in prima inquisitione, ze ona na trzy lata wszystko za krowy wychodziła, a schylała sie wyrzynając stopy, alem iey nie mógł pochwycić y odebrać, tylko ią upominał y oznaimiał, inquisita haec omnia negavit Macowa, a Floryan świadek secundo et tertio w oczy iey mówił.

Item pytana, dlaczego Florkownie mówiła, że iey krowa nie dawała mleka, aby sie nie turbowała, bo to między miesiącami, ad haec negavit. Inquisita, co za sprawę miała w południe chodzić w dzień sobotni do lassa, respondit, na listek.

Item quaesita, co za okazy, że iey krowa wpadła w dom Simona Bednarza y pobodła krowy, respondit, ze sie polowała.

Item quaesita, dlaczego wodę święconą z kilku kościołów brała, respondit pod szczerą prawdą mówię, zęm tylko w oktabną²⁾ niedzielę z trzech kościołów wzięła od naszej fary, z Bochnie od fary y od św. Krzyża.

Item Zophia Macowa będąc detenta in inquisitione quaesita, iesli wie o tym, o czym iey matka y siostra iest obwiniona, respondit, ia o żadney namniejszey rzeczy nie wiem, anim słyszała y niesłusznie mnie turbuia.

In tertia inquisitione quaesita et bene inquirata Hedvigis Macowa.

Filia de omnibus punctis, quae sunt in inquisitione nihil fassa est.

Item Hedvigis Macowa mater eius ad omnia puncta nihil fassa est, tantum ad hoc punctum, kiedy po wodę święconą do Bochnie chodziła, respondit, ze zapomniałam powąski, bo mi tak ludzie poradzieli, żeby warzyć ią y po tęż powąskę trzeciego dnia

¹⁾ Barwinek (Vinca minor L.), ziele zadawane krowom w okolicy Wiśnicza z czosnkiem, chlebem, a czasem z święconą kredą, aby dawały dużo mleka.

²⁾ niedziela oktabna także ochtobną zwana = oktawna niedziela.

chodząc tam nie doleżała u tey górnicki, któreiem mleka nosieła na tem mieyscu, na którym iey odeszła, caetera nihil fassa est.

Post tertiam inquisitionem stanąwszy do sądu Zofia Skrzynecka to zeznała, że gdym ia nawiedzała tę Macową młodą a był chłop z Zarabia¹⁾ y rzekł tak, a trafiłybyście na Pana Prażmowskiego²⁾ przyznałybyście wy się, a taz Macowa zaraz rzekła, ieśli mnie pławić bęnda, bęndzie ich tu więcey, iest tu iedna młoda, co niedawno za mąż poszła, niespodziałyby sie nikt na nią, które słowa w oczy mowieła Skrzynecka Macowey, a ta respondit, zem ia to z ranchoru mowieła.

Po takowym tedy rewelowaniu słów Skrzyneckiey przywołana iest gromada wszystka, ieśli sie zostoi przy tey Skrzyneckiey słowach, które ona rewelowała wszystkiem, stanęli firmiter, ze stoją. Przy tych tedy wszystkich affirmavit iuramento Skrzynecka te słowa, do których sie nie zeznała Macowa.

Sub eodem actu.

Po takowych inquizyach urzędownie uczynionych z obwinioną Jadwigą Macową y córkami iey, na które coniecturi y documenta poniekąd okazały sie ex variis testimoniis, które y iuramento comprobowane są, do czego, tak matka iako y córka nie zna sie, a ze pars actorea popiera sprawy y omnino potrzebuie tego, aby ta, która iest wszystkiey sprawy motivum y okazyą, aby była sprobowana quaestionibus, przez tedy sentencją iest destituta y naznaczona, do których tormentów, aby sie bezprawie nie działo deputowani są sądowi panowie supra connotati, tak z Sądu radzieckiego iako y woytowskiego.

Post decretum istud, gdy przyniesiona była do Sądu Jadwiga córka y ieszcze napominana była, aby vera recognoscat, respondit, laskawi P P., ia iuż prawdę szczerą mówię, zem tylko widziała, ze matka moja krowy kadzieła y gdy sie iey mleko zepsowało, to niem piec oblepieła; po tem kilka razy chodzieła do potoku y wody nosieła, cicasiki obmywała, także kamyki z potoku nosieła, a paleła ie pod krową y mnie powiedziała, ze to dla lepszey śmietany, tom ia sie też matce przypatrowała; było to tego postu.

Ad primam quaestionem tormentorum revisio.

Matka mnie nauczała stop krowich wyrzynać y niemi kadzić na to, zeby mleka dawały; także ziele miewała różne.

¹⁾ Zarabiam nazywa lud okolice położone za rzeką Rabą.

²⁾ Prażmowski Stefan między latami 1680—1696 był starostą u Lubomirskich starostą zamku wiśnickiego.

Item bywałam na granicy bocheńskiej z matką y matka sie smarowała maścią z kwiecia bżowego. Item dlaczego kamyki paleli; secundo tracta eadem fassa est. Tertio, dlaczego Skrzyneckiey uczyniła krowom, respondit, zeby mleka nie miała.

Tandem primo usta igne.

Pytana, po co chodziła na granicę, respondit, iest tu inna Szewcowa wielka, chodziła ze mną na granicę, wyrzynała kopyta y matka ta krowy obsypywała, było to w poście, słoiki miała Szewcowa y smarowała rogi krowom y zbierały rose, a smarowały rogi mówiąc, zabiorę pożytek, ale nie wszystek. Item była z nami z Chełmu¹⁾ Regina Dudkowa, item druga Słogowna z Łapczycy, Regina rwała na granicy ziele na Sikorniku²⁾, w Moszczenicy także Światowna rwały ziele rozne y stopy wyrzynały, iam im mowiela, nie czyńcie tego, bo nas postrzegą. Także z Moszczenicy Cielęciarka mowiela, cit, będziemy miały pożytek. Kącka Dorota także z nami bywała, ta sie z nami swarzała y mawiela, podzmi na ziele, a to także iako Boże drzewko³⁾ także rozchodnik,⁴⁾ to tarła w słoiki, przyczyniała wosku. Item Janaskowa Regina z Łapczyce.

Secundo usta igne.

Dlaczego kamiki matka paleła, respondit, dlatego, zeby grad szedł, a śliwy nie rodziły y grochy. Matka także mowiela od wszystkich granic biorę pożytek.

Tertio usta igne nihil fassa est, hoc addidit, ze to prawdziwie y sprawiedliwie mówię y w oczy gotowam mówić; tandem dimissa e torturis.

Post dimissionem revelavit, ze także Kanina Regina, ta mięszka w Bochni na przedmieściu, ta stopy zbierała a krowy obsypywała. Item w Buczynie⁵⁾ piwowarka Maryna, ta znami bywała w poście tego roku w karczynie w Gierzycach⁶⁾, iest Krzemionka y ta z nami bywała; więcej nie wiem i z tem na Sąd Boski idę.

¹⁾ Chełm, wieś o 14 km. od Bochni na zachód.

²⁾ Sikornik, zwany także w tym procesie Sikornikami, Sikornicą lub Sikornicami był miejscem schadzek dla okolicznych czarownic; jestto pagórek z lasem położony między wsiami Buczyną a Sobolowem.

³⁾ Boże drzewko (*Artemisia Abrotanum* L.) bywa używane jako środek zapobiegawczy przeciw pomiataniu (poronieniu) krów.

⁴⁾ Rozchodnik (*Sedum acre*) służy do okadzania krów przeciw czarom.

⁵⁾ Buczyna wieś nad Rabą 12 km. od Wiśnicza

⁶⁾ Gierzyce wieś przy drodze do Dobczyc 15 km. od Bochni.

Przywiedziona tandem do sądu y pytana, ieśli to gotowa w oczy mowić tym, których powołała, także y matce, respondit, ze gotowa; na straszny sąd Boski z tem idę.

A ze pomieniona Jadwiga firmiter comprobavit to, ze ią matka zepsowała y wodziła po granicach z drugimi, zaczem, ze przy uporze matka stoi, nie zna sie do zadney rzeczy, tedy takąż sentencyą iest naznaczona na męki mistrzowi.

In torturis itaque pytana, dlaczego na chałupie siedziała, respondit, dlatego, zeby powódź była, wzięłam wody konewkę y kropiełam po kalenicy¹⁾ y po ziemi, tom mowieła: „diable, czarcie biorę cię na pomoc, dopomozze mi, zeby była powódź a na naszym sucho, zeby był urodzay“: tegom sie nauczyła od niewiasty z Bochni, iuż to dawno. Quaesita, ieśli bywała na granicy, respondit, bywałam y wiele innych; z Łapezyce Strachowa córka na Sikornicach, Szkatulina Zofia z Łapezyce, Lipionka dziewczka z Chełmu, Woicka od olearza z Stanisławic,²⁾ Taciicka zadwornia z Bochnie, Janaska Katarzyna z Książnic³⁾, Chwastkowa Zofia z Gierczyc, Michnowa Katarzyna z Buczyny i Szczepanka Zofia; tancowałyśmy, mielismy muzykę, pokuśników⁴⁾ zawsze we czwartek, miewałyśmy słoieczki, była iedna mastyeczka,⁵⁾ którą nam pokusa nosieł, tąśmy sie smarowały; naistarsza Szkatulina była, młoda starego Szkatuły, moy pan młody Janicki sie zwał, a córki moiey galant Modrzeiowski. Item Jadwiga Talarzyna z Kłaja.⁶⁾ Item Florkownie uczyniełam z gniewu, zeby iey krowy nie dawały mleka. Item dlaczego kamyki paleła respondit, dla gradu, mowiełam: „diable dopomozże mi, zeby grad potłuk,“ a na to mie Pan z Książnic, iest temu lat cztery, obiecował mi pieniędzy y zboża.

In secundo tractu.

Pytana, dlaczego mlekiem piec oblepiała, respondit, dlatego, zeby w lecie śnieg upadł a przyzywałam do tego pokuśnika. Quaesita, kto ią na to namowieł, tę Pan z Książnic. Quaesita, kto ią na to nauczył, respondit, nieboszczka Kuszłowa.

In tertio tractu quaesita, ieśli iakie we dworze szkody czynieła, wzięwszy barłogu trochę kadziela.

1) Kalenica = szczyt strzechy zwykle okładany mchem lub darnią.

2) wieś za Rabą 14 km. od Bochni.

3) Książnice wieś nad Rabą.

4) Pokuśnik = dyabeł.

5) mastykatoryum = lekarstwo, które w uściech trzymając, głowę od flegmy czyścimy (Linde, t III. str. 54.).

6) Kłaj wieś ze stacją kolejową na drodze z Bochni do Krakowa.

Primo igne usta respondit, zem miała na Kamańskiego gniew y wiedłam w garnek barłogu y zabę chropawą,¹⁾ tom zakopała na oborze.

Item secundo usta quaesita, dlaczego w serwatce dzieci kąpały, respondit na to, zeby ta białogłowa chorowała, co iey dziecie było, postea zeby sie świnie sąsiadowi nie chowały. Item dlatego zeby krowy nie brały sie i nie chowały. Tandem demissa e torturis et adducta ad iudicium omnia approbavit.

Przyprowadzona tedy przed sąd nasz gainy obwiniona Jadwiga Macowa stara y pytana, ieśli sie zna do tego wszystkiego, co zeznała na mękach respondit, ze znam, zem to wszystko czynieła, com zeznała.

Actum die Sabbatho ante 10 dominicam post festa Pentekosten Anno Domini 1688. (14 sierpnia). Z decyzey tedy sądu naszego bęndąc wezwana do sądu y inquirowana stara Macowa, ieśli przyznaie to, co dnia wczoraiszego wyznała na torturach, respondit, ze ia to, com wymowieła, tom uczynieła z bolu, nie znam się do żadnej rzeczy. Item córka iey inquirowana o wszystkie puncta, ta wszystkie przyznała y w oczy matce gotowa mówić. Ad confrontationem tedy przyniesiona matka y w oczy iey córka wszystko mówiła, ze na sąd straszny Boski z tem idę, ześ bywała matko na Sikornicach ze mną y drugieymi; to wszystko Macowa przez upor swoy przala.

Quaesita, dlaczego namawiała Jachyma Kaspra, zeby przestregł Strachową y drugą, aby zeszyły, respondit dlatego, bom niesłusznie na nie powiedziała z bolu.

Sentencia iudicii.

A ze przy uporze wielkim stoi stara Macowa y do żadnej rzeczy nie zeznaje sie, co wczoraiszego dnia na torturach y potym przed Sądem potwierdziela, tego wszystkiego neguje, za czem potwóre naznaczona iest na męki y oddana mistrzowi.

In torturis itaque primo tracta zeznała, ze zęmną Szkatulina Jadwiga z Gierczye, Michnowa, caetera ut prius. Tandem pytana dlaczego przestrzegala, aby uszła Strachowa z Kącką, respondit, ze Kącka bywała z nami na granicy y tam sie bawieła iako y ia. Quaesita, słoiki dlaczego rozbierała, respondit, zem sie spodziewała nieprziść. Quaesita, z czego maść robiela, respondit: z węża, jaszczurki, wróble piórka, przepiórcze, zabi skrzek²⁾. Quaesita dlaczego

¹⁾ Żaba chropawa = ropucha (Bufo).

²⁾ zabi skrzek = skójką lekarska należąca do mięczaków.

to robięły, respondit dlatego, żeśmy się smarowały dla leczenia. Quaesita, dlaczego córce mówiła, żeś mie wydała, respondit, dlatego, że mie prosiła, abym ją odwołała. Item dlatego, żebym przy kościele leżała. Quaesita, o Szewcową, jeśli z nią bywała, respondit: bywała na granicy we czwartki i święteczną niedzielę, to mówie prawdziwie i w oczy gotowam iey mówić.

Tandem secundo tracta et tertio tracta omnia fassa est ut in priori inquisitione. Przyrowadzona tedy będąc do sądu y pytana po raz drugi y trzeci, jeśli sie zna do tego, co zeznała na inkwizycjach, respondit, że do wszystkiego się znam y mówie to nie z gniewu, nie z nienawiści ani z ranchoru y z tem idę na straszny sąd Boski y tych, których powołałam, prawdziwie na nich mówię.

Decretum.

W sprawie między pracowitym Wojciechem Mąką y Zofią Skrzynecką aktorami y popierającemi sprawy względem czarostwa na obwinioną Iadwigę Macową także i iey corkę imieniem Iadwigę, która complex w czarostwie matce była criminaliter u sądu naszego mieiskiego wiśnickiego na to zaciągnionego ac taiącey się, sąd niniejszą laborując y trutinując, przysłuchawszy sie dobrze inkwizyciey po trzykróć razy czyniąncy, tudziesz dobrowolnemu sie przyznaniu na questiach y potym potwierdzeniu ich u sądu confessat, tak tę sprawę dekretem swoim decernuie. Poniewasz stara Macowa powazyła sie przeciw wyrokom Boskiem y przykazaniu występować świętemu nad wolą Bożą śniegi grady y inne czarowskie rzeczy stwarzac, do tego corkę swoię przywiodła y nauczyła, przeto, aby in posterum crimina ne maneant impunita, decretu niniejszego naznaczona iey iest śmierć, aby żywo beła na stosie drew ulozonym polozona y tak, zeby na śmierć córki swey patrzyła, ktorey to corce za iey występpek, szkodowanie ludzi, iest tak naznaczono, że ieszcze niedawnym czasem powazyła sie tęp czarostwem bawić y z matką na granice chodzić, luboby takąsz śmierc, iaka iest matce naznaczona zasłużyła, jednak sąd ma respekt na nią, że sie naprzod dobrowolnie do niektórych rzeczy przyznała, druga ze wszystko, co na quaestiach zeznała, tesz y w oczy matce twierdziła, przeto iey iest naznaczona śmierc pierwey ścięta na tamtymże mieiscu kędy y matce, a potym iako wspol tey niecotliwey roboty matce pomagała, tak też współ z matką ma być spalona.

Quod quidem decretum in omnibus punctis est executum.

II.

Actum coram iudicio nostro Neo-Wisnicensi necessitatis causa bannito in villa Niepołomice celebrato per spectabilem ac famatum

Iosephum Podgórski proconsulem protunc in loco advocati existentem, famato Ioanne Oczkowie, Ioanne Sieprawski, Mathia Brodecki scabinis Viśnicensibus, Gregorio Dziurzyński, Andrea Nowak scabinis Niepolomicensibus, Petri Woyt, Thoma Szperka, Blasio Mleko, incolis atque scabinis villae Klay, feria sexta post festum Seti Bartholomei proxima, die 26 mensis Augusti anno 1688.

Inquisitio facta cum inculpata Hedvige Talarzyna, in qua inquisitione stanawszy obecnym pracowity Symon Król skargę przełożył: „Moy mości Panie Sędzio, skarzę sie przed świątobliwym sądem na tę Talarzyną Iadwigę, która niepomińc na przykazanie Boskie, wazyła sie złość ludziom wyrządzać tak w dobytках iako y substancyach ludzkich, dlaczego iest powolana przez Iadwigi Macowę w Łapczycy, czego ia podaię confessata do Sądu Waszego“. Ad haec tedy pytana Iadwiga Talarzyna, ieśli sie zna do tego, o co iest oskarzona, respondit, ze do żadney rzeczy ia sie nie znam i nie winnam nic.

In crastino itaque quaesita Talarzyna Iadwiga, dlaczego mszey świętej nie mogła dosluchać, respondit, ze mi mdło było y wyszłam; quaesita, co za kości w stodole iey znaleźli, respondit: gospodarz wie, iakie były, ale ia o nich nie wiem. Quaesita, dlaczego sie wymowieła, ze folwarki cikowski¹⁾ i niepołomski podlane czarami są, respondit, ze ia o tem nie wiem. Quaesita o inne puncta omnia negavit.

In inquisitione, gdy była inquirowana punctatim, R.²⁾: moy łaskawi Panowie, inż mie o żadną rzecz nie pytaicie, bo ia nic niczym nie wiem. Po tey tedy inquizyciey przywołany jest Jan Michałek mąż Talarzyny i inquirowany, ieśli wiedział o postępkach zony swey, R.: kat że ią wiedział, ia mam krów dziewięć, a odrobiny nabiału nie mam, a zona zawsze mowieła: a to mowią na mnie, ze ia czarownica, a muszę sér kupować y teraz iako ią wzięli namniejszey odrobiny nie masz, a kości te, ktore sie znalazły, zona kazała dziewce w bagnie zakopać y teraz szukała ich dziewczka, a nie mogła ich znaleźć.

Quaesita itaque Talarzyna o kości, kędy sie podziały R. ze ie maz kazał dziewce zanieść w bagno.

Sententia iudicii.

Będąc inquirowana dobrze Iadwiga Talarzyna (*sic!*) a terazniejsza Michałkowa o punkta, które sądowi podane są y dlaczego iest po-

1) folwark w Cikowicach wsi 6 km od Bochni za Rabą.

2) R. znaczy: respondit, Q. quaesita lub quaesitus.

wołana przez Macową y córkę iey w Łapczycy, na to wszystko stoiąc przy uporze swym firmiter negowała wszystkiego. Sąd tedy w tey sprawie laborując uznaie tak, ze ta Talażyna iest powołana y sama w swey powieści meli sie, coraz wszystko inaczey odmieniając, przeto z decretu sądu niniejszego zdana iest na męki, aby według prawa była sprobowana, do ktorey intentiey, aby sie stworzeniu Boskiemu krzywdy nie działo, deputowani są panowie ławiczni sądu naszego.

In loco itaque tormentorum ad primam quaestionem nihil fassa est, in secundo itaque tractu et tertio tracta nihil fassa est. Primo usta igne, secundo et tertio quaesita et R. zęm bywała z Łapczyce z Szkatuliną Zofią, Iadwigą Strachową z Łapczyce, w Kłaiu Woiciehowska Regina wielka czarownica, Smalcowa Regina stara, na Chełmie Dudzina, Zofia z Bochnie także bywała y inne, których nie znam, w Łapczycy Piekarczykowa Iaga; latałyśmy po świecie robięły maści z zioł roznych, z nabiałów, serów, masła z gadziny, wezow, ptastwa, w Moszczenicy Strachowa, Szewcowa wdowa z Łapczyce, moy pan młody Michałowski zwał sie, piiania zastawałyśmy gotowe. Z Targowiska¹⁾ Zofia Szewcowa, ma ta męża y córkę, z Olehawy²⁾ Regina Mauczyna, z Bochnie Sołtyska, ma ta corki. Kamyki palałyśmy dla gradu na granicach. Gdysmy pieły do siebie, tośmy nie mowieły tylko: zdrowa, zdrowa, a tegom sie nigdy nie spowiadała. Szkatulina y Piekarczykowa wodę święconą z kościołów y zioła, Piekarczykowa maść dla mnie robięła y ona mnie namowięła, bo te największe były z Szkatuliną, a na duszach diabłu oddawałyśmy, kopyta krowie wyrzynały, a maści z nich robięły, to wszystko prawdziwie mowie y na straszny sąd Boski te wszystkie powoływam.

Tandem ad iudicium przywiedziona bęndąc, wszystko confirmowała raz drugi y trzeci.

Decretum.

Ponieważ pokazało sie to ex confessatis Iadwigi Macowej y córki iey we wsi Łapczycy straconych, które idąc na straszliwy sąd Boski z tego świata powołały za sobą Iadwigę Talażyną a teraznieszą Michałkową, do czego, gdy zdana beła sądowi pomienionemu Talażyna y przez Symona Króla oskarżona, de illius maleficiis nie chciała sie do zadney rzeczy przyznać in inquisitione, z ktorej inquizy zdana beła na męki, in loco tedy tormentorum

¹⁾ wieś obok Kłaja.

²⁾ wieś tuż obok Wiśnicza.

przyznała sie do wszystkich punktów, o ktore obwiniona była. co potym y przy sądzie wszystko confirmowała y duszę swoją zapięczętowała. W czym sąd nasz wiśnicki mieiski do tego actu zaciągniony, dobrze trutinowawszy, za taki postępek przeciwko Maiestadowi Boskiemu przez Iadwigę Talarzyną popełniony, a zeby in posterum pro tantis sceleribus był przykład, aby vitia, ne maneant impunita, ze sie Bogu sprzeciwiała y chciała Jemu podobną bydź, ważyła sie latać po powietrzu, ludziom ubogiem szkody w dobytках czynić, za to tedy naznaczona iest śmierc teiże Talażynej, aby była na granicy żywo spalona.

III.

Actum in iudicio nostro in villa Niepołomicze celebrato, feria quinta, die secunda mensis Septembris anno 1688.

Inquisitio primarie facta in praesentia iudicii nostri cum inculpata Regina Woyciechowska de villa Kłay, quam in confessatis publicavit malefica Hedvigis Talażyna de eiusdem villa Kłay quaesita secundum puncta fassa est, oprócz, ze służąc we dworze alias na woytowstwie w Kłaiu, cielęta kurdziele miały y iam czosnku, łaina, pieprzu y sadzy zazywała, bo mi tak ludzie poradzieli. Caetera omnia negavit.

Itam respondit Regina Smalcowa quaesita secundum puncta nihil fassa est.

Actum in iudicio composito criminali necessitatis causa bannito in villa Niepołomicze per spectabilem ac famatum Ioannem Knorowicz advocatum protunc in absentia vero ipsius, praesidente spectabili ac famato domino Stanislao Raisz protoconsule Neo-Visńicensi, famato Ioanne Sieprawski viceadvocato, Mathia Brodecki, Ioanne Oczkowie, Ioanne Cempurski scabinis iuratis, Stanislao Kotulski notario, tumquoque honesto Gregorio Dziurzeński de Niepołomicze, Blasio Mleko de villa Wola Batorska¹⁾ scabinis, Gregorio Świderek de eadem villa celebrato. Feria sexta proxima die 2. mensis Septembris anno 1688.

In secunda inquisitione Regina Woyciechowska secundum puncta quaesita respondit, ze ia nic nioczym nie wiem tylko to, co mnie uczyła Figłowa Zofia z Kłaiia; dawała mi ziela, iakiegoś kopytnika²⁾ y kazała mi placki robić, a krowom dawać, święconą wodą kropić

¹⁾ wieś obok Niepołomic.

²⁾ Kopytnik (Asarum europaeum L.) bywa używany do naparzania skopców i garnków, w których stoi mleko, aby była z niego dobra śmietana.

we wtorek y we środę, dopołudnia y wieczór. Item Katarzyna Stalina, ale umarła; ta mi kazała kopyta wyrzynać, alem ia sie tego niechciała uczyć, te mi kazała w wodę kłaść, a cicaszki krowom obmywać, także namawiała mie na Sikornice z sobą y obiecowwała mi maści dać, nasmarować sie. Także Franczysek Kuszniarz, który mieszkał u Tokarza w Kłaiu, tę mi powiedział, ze tę Figłową widział stojącą do góry nogami, a potem sie kołem stała; tasz Figłowa namowiała mie z sobą ku jesięni na Sikornicę y bełam z nią tylko raz jedę; te tam tańcowały, ale ia z daleka beła. Zaszłyśmy tam, tak kazała mi sie w pół uchwycić y zaleciałyśmy, ona sie tam ubrała bieluško. Quaesita, ieżeli z niemi bywała Smalcowa, respondit: ze mną nie była, chyba z niebożyczką Talażyną, bo zawsze do siebie chodziły, tasz Zofia krzesła ustawiała na Sikornicy. Nazad, gdy mnie przeniosła ta Zofia, ta mi rzekła, kiedy ty nie chcesz z nami trzymać, to sie ia ieszcze wrócę do towarzystwa, bo mie czekać będa.

Item in secunda inquisitione Regina Smalcowa quaesita secundum puncta omnia negavit, to tylko ze placki robięłam z swieconym zielem dlatego, zeby krowki mleka dawały, a tom słyszała z matek starych.

Item tertio quaesita Smalcowa secundum puncta nihil fassa est propter haec, ze raz u mnie cyganka beła y powiedziała, ze tu są kości trupie zakopane, zeby sie bydło nie darzyło; iam iey kazała isć precz, dałam iey trochy iagiel, pieczęnią y poduszeczkę dziecięcą, więcey nie wiem.

Sub eodem actu.

Poniewasz Regina Woyciechowska będać powołaną od Iadwigi Talażyney na confessata y inquirwana na pierwszej inquizyei okoła czarostwa, którym się parała, czego firmissime negowała, aże na powtórniey inquizyei dobrowolnie do różnych rzeczy y do tego czarostwa, ze sie go niedawnymi czasy nauczyła y poczęła bawić z nauki innych osób, co y na trzeciey inquizyei potwierdziła. Tedy sąd nasz wiśnicki na to zaciągniony propter maiorem indagandam rei veritatem, aby mógł cokolwiek więcey z niey wyczerpnąć y wyrozumieć, zdaie też Reginę Woyciechowską na męki, którey, aby sie iniuria stworzeniu Boskiemu nad prawo nie działa, deputowani są panowie Ławiczni sądu naszego.

In quaestionibus itaque in primo tractu hoc tantum, ze z Figłową na staporze leciała, mowieła, leca na granice z tym, który mię z sobą pociąga. Franczysek tę wie, ze nogami do góry stała u wody.

In secundo tractu nihil fassa est, primo usta igne nihil fassa, secundo usta igne nihil fassa, tertio usta igne nihil fassa est et quae dixit in inquisitione, haec omnia negavit.

Tandem demissa e torturis et adducta ad iudicium recognovit ad quaestionem, czemuś powiedziała, żeś była z Zofią Figlową na Sikornicy, recognovit, zem była, ale z dalekam patrzyła, a tam ich beło sieła, których nie znam ta mie Zofia wzięła za się y tam y nazad. Quaesita, dlaczegos spała na mękach R. iam tego nie czuła, tylkom dwa razy usnęła.

Sub eodem actu.

A ze y ta Regina Smalcowa także iest powołana przez Talażyną, która idąc na straszliwy sąd Boski na duszę swoję powzięła ją, która ze tak przy wielkim uporze swym stoi, ze na inkuizyach do zadney rzeczy nie chce sie zeznać, sąd tedy przychyłaiąc sie do praw pospolitych, pomienioną Smalcową na tortury zdaie, aby sądowi mogły sie objaśnić documenta, a taż Smalcowa, ieżeli niewinna, aby sie oczyściła.

In tormentis itaque primo tracta nihil fassa est, in secundo itaque et tertio tractu. Primo usta igne nihil fassa et secundo et tertio nihil, tandem demissa e torturis.

Actum quarta die mensis Septembris in eadem villa Niepołomice.

In crastino itaque haec, quae hesterna die in inquisitionibus revelavit, hoc tantum ipsum approbavit, ze gdy mie zawiodła na Sikornicę Figlowa, iam sie do domu spieszyła y ona mie odwiozła na sobie, alem ia z niemi u stołu nie pieła y mowieła mi, kiedym do domu przyszła: waruize sie wymowić przed kim.

A ze Regina Woyciechowska zaprzawszy sie uczynku tego, który czyniela z namowy Figlowey, ze była z nią na Sikornicy, do czego sie po torturach zeznała u sądu y potym approbowała, ze nie nioczym nie wie y nie czyniela oprócz tego, co zeznała u sądu, więcey nie chce przyznać, zaczym sąd na confirmacyą tey iey powieści y dla wyczerpienia innych iey złości, ktore tak przeciwko Bogu iako y ubogim ludziom czyniela, powtóre też Reginę Woyciechowską na męki zdaie.

In loco tormentorum Qu. skąd powzięła confidencję do Figlowej R. taką, ze ludzie o niey dawno mowieli, ze iest czarownicą y iam robiela śmietanę we dworze u pana, gospodarz będąc, nie mogąc zrobić, posłałam po nią, tylko raz owa ruszyła, to robiela.

Qu. iakim sposobem z domu wyszła z Figlową R. przyszła do mnie y rzekła mi: Regina podze ze mną niedaleko. Kazała mi sie uiąć i coś poczęła szeptać, alem nie słyszała.

Item recognovit, ze stara Brzoseyna, matka Brzoski, imieniem Katarzyna, ta też była na Sikornicy, iużeśmy ją tam zastali, to im będąc w oczy mówił; taż Zofia miała słoik szrubowany z maścią y tą mi piersi posmarowały.

Ad confrontationem tedy przywieziona stara Brzoseyna Katarzyna, ktorey w oczy mowieła Regina Woyciechowska, zes była pierwey ieszcze na Sikornicy, iam ciebie tam z Iadwigą przyszedłszy zastała.

Q. co tam robięła R. szafratowała z drugiemu.

Tandem pytana Woyciechowska, ieżeli ta prawdę mówi, cokolwiek w oczy mowieła tey Brzoseyney R. comkolwiek rzekła to y teraz prawdziwie mówię.

Decretum.

Tę sprawę z Regina Woyciechowską, w ktorey jest obżalowana y oskarżona oraz y powołana na straszliwy sąd Boski przez Iadwigę Talażyną a powtórnego małżeństwa Michałkową z Kłaiia, sąd przez aktora skargę przełożonego do sądu przeciw Woyciechowskiej, trutinując y dobrze wyrozumiewając z inquizycyi, na których pierwszey nie zeznała sie na powtórnicy poniekąd przyznała, ze z umowy innych osob nie iako człowiek, ale duchem uczyniwszy sie za suggestem y namową diabelską latała po powietrzu, czego y na torturach przyznała raz a potym wszystkiego negowała y firmissime stojąc przy swey krnąbrności zasnęła na mękach, a potym dobrowolnie u sądu przyznała, czemu sąd nie dufając, powtóre na tortury onę zdał, kęndy libere sine ullis tormentis aut ustui wszystko cokolwiek na inquizycyach iako y dobrowolney relacyi potwierdzięła. Nadto y co więcey przyczynięła, zaczym luboby ta Woyciechowska zasłużyła za iey excessa y występki przeciw przykazaniu Boskiemu, które ona popełniała, karę, zeby ogniem była zywo spalona, iednak sąd ieszcze respektując na nią, że tylko do razu iednego sie zeznaie, ale, ze to z uporu czyni, przeto iey iest śmierć święta naznaczona wprzod a potym, aby była spalona na granicach.

Quod quidem decretum executum est.

Decretum super Smalcowa.

Ponieważ Regina Smalcowa była powołana przez Iadwigę Talażyną o uczynek czarostwa, które powołanie śmiercią zapięczętowała, do czego będąc inquirowana tak na inquizycyach iako y quaestiach y tormentach. do żadney rzeczy nie zeznała sie, przeto onę sąd nasz per sententiam suam liberam pronuntiat od śmierci iednak złą condicię, aby ona zostawała w więzieniu państwa tutecznego niepo-

łomskiego dotąd, poki rękoi mi nie stawi godnych sąsiadów czterech y temi sie powinna zaręczyć, iako nikomu szkodzić nie będzie, tak na zdrowiu iako dobytkach, tak panu tutecznemu iako też y sądowi, który ią sądził, tak sama przez się iako y przez naięte osoby, co gdyby sie na nią, przez iakąkolwiek osobę pokazało najmniejszą, tedy zaraz będzie do więzienia y na garle karana bez zadnego respektu.

IV.

Actum coram plenario iudicio officioque nostro advocatiali, consulari scabinalique Neo-Visnicensi in praetorio nostro feria quarta post festum Exaltationis Setae Crucis proxima die 15 mensis Septembris anno 1688.

In prima inquisitione quaesita Regina Mauczyna prout confesata dicta iako iey imie R. ze Katarzyna Q. siełą mężow miała R. trzech, primum z Zawisła¹⁾ Iędrzeia Machę, secundum Alberta Cherezec, tertium Nicolaum Mączkę. Q. dlaczego iest od Talazyney powołana R. ze nie wiem, tylko znałam Talazyną y nie wiem, iako iey imię Q. gdzie y kędy znaiomość z nią wzięła R. iam ią znała na Zaiącowskiem tylko, alem z nią nigdziey nie była.

Secundo nihil fassa est.

Sub eodem actu.

Inquisitio cum inculpata Anna Krzywdzina. Q. primo Q. ze iuż nieraz iest do sądu obniesiona. ze przestaie z czarownicami na granicy y kędy y na co kopyta krowie wyrzyna y co z nich czyni R. że ia nic nioczym nie wiem y nie czyniełam nic, tylko, ze mi poradził nieboszczyk Iędrzey Zaręmbka, ze zaday białego zięła z chlebem, to sie mleko będzie zsiadało; barwinek na święcenie zbierała, ale nie na czary y tem kadziełam krowy we czwartki, ale tylko raz sobie to czynieła, ze pozytek od krowy miała R. nie czyniełam nic Q. z iakiey okazyei Sukienniczka wołała na nią: czarownico. R. zem ia sie skarżyła na Sukienniczkę przed nieboszczykiem Woytem, y ta rzekła, zem to uczynieła z gorności²⁾.

Actum coram utroque Officio iudicioque nostro tam advocatiali quam scabinali consularique Neo-Visnicensi. Die 11 mensis Februarii anno 1689.

Inquisitio cum inculpata Iustina Sukienniczka.

1) Zawisłem zowie lud okolice położone za Wisłą.

2) górnosc = wyższość, wysokość, górnomyślność (Linde t. II. str. 98).

Coram iudicio officioque nostro civili utroque personaliter comparens famatus Valentinus Chmielowski scabinus iuratus solemnem intulit protestationem in et contra Iustinam Sukienniczka olim defuncti Iacobi Rabiasz Sukiennik uxorem, ze ona idąc mimo dom tegoż p. Chmielowskiego niepostrzegszy stojącego w zamsie¹⁾ łaino w tęń dzień od cieloney krowy iegoż wyrzucone porwała, o co iterum atque iterum do dalszey rozprawy salvam actionem zachowuie z nią. Po takowey tedy zanesioney protestacyei sąd uważając sprawę, ze to o krzywdę ludzi ubogich idzie tudzież o Boski dishonor, ex mandato tedy wzięta iest do więzienia Sukienniczka y potym inquirowana, dlaczego to uczyniela y to łaino przed domem p. Chmielowskiego wzięła; ta firmissime omnia negavit, ze to nigdy nieprawda y nie powstała przed domem ani w tey ulicy. Tandem propter ulteriorem inquisitionem wzięta do więzienia.

A ze taz pomieniona Sukienniczka ma dobra swoje, a takiego nie ma, któryby ich był dozorcą tylko iedną dziewczkę, deputował sąd ex iudicio z p. p. radziec y z pp. ławicznych pewne osoby, którzy zszedszy w dom sekwestrowali teiże białogłowy dobra y consistowali, kęndy inter alia znaleźli w koszałce pewne słoiki z mastykami.

In secunda itaque inquisitione bęndąc przyprawdzona taz Sukienniczka do sądu, inquirowana, ieśli sie zna do tego, o co iest oskarżona przez p. Chmielowskiego R., ze ia sie do zadney rzeczy nie znam y nie czuię, darmo y niesłusznie na mnie to, bo mię nigdy nie widział. Item Q., co za słoiki w domu ma R. nigdym ich nie miała y nie mam pokażcie mi ie. Sąd tedy rozkazał też słoiki pokazać, które, gdy sługa z daleka oney okazował, taz rzekła: nie moia to koszałka. (nie znam sie ia do tego). Insuper sąd ieszcze onę inquirował, aby sie benevole przyznała, na co to łaino wzięła R. ze to nieprawda.

Ex decreto tedy Iudicii stanęło, aby Pan Chmielowski przybrowszy dwie godne osoby, był gotow na poparcie sprawy swej poprzysiądz, ponieważ ona stała firmissime przy uporze swym y benevole nie chce sie zeznać: tam ulterius sprawa bęndzie trutinowana.

Stanąwszy p. Chmielowski z ludźmi do wypełnienia iuramentu, kęndy bęndąc do Sądu Sukienniczka nie raz ale kilkanaście razy napominana była, aby przyznała sie, ieśli to uczyniela y wzięła łaino, nie chcąc się dać poprzysiąc, ta tedy stojąc przy uporze do żadnej rzeczy nie chciała sie zeznać, sąd tedy według dekretu

¹⁾ zams = gzems (Linde t. VI, str. 831).

swego iurament rozkazał wypełnić. P. Chmielowski z ludźmi, który in facie tey Sukienniczki wypełnił, po wypełnieniu tegoż iuramentu sąd do więzienia skazał Sukienniczkę do dalszego z nią progressu y surowszych inquizycyi.

Actum coram plenario iudicio advocatiali, scabinali et consulari Neo-Viśnicensi die 28 seu ultima mensis Februarii anno 1689.

In tertia itaque inquisitione ad omnia puncta, de quibus interrogata est inculpata Justiana Rabiaszka prout in primis inquisitionibus omnia firmissime negavit, ze mnie niesłusznie o złą suspicią zdał p. Chmielowski, bom ia nic nie winna y nie wiem o żadnych złych rzeczach, anim sie onęmi od młodości mojej nie bawięła. Tandem monita, aby do dalszey inquizycyi przygotowała sie oraz y do Sakramentu Śgo na iutrzeiszy dzień.

Actum coram Officio necessitatis causa bannito per spectabilem ac famatum dominum Joannem Knorowicz protunc advocatum et per septem scabinos videlicet famatos: Mathiam Brodecki, Blasium Paszkowic, Jacobum Rzęmnowie, Joannem Oczkowic, Mathiam Bystrzycki, Stanislaum Zarnowski, Joannem Cęmpurski tumque spectabiles ac famatos dominos proconsulem et consules famatum Josephum Nawrocki proconsulem, Josephum Podgórski, Stanislaum Raisz, Joannem Trybulski consules, celebratumque feria quarta intra octavam Quadragesimam proxima die 3 mensis Martii anno 1689.

In ultimo processu causae iudicium supranominatum inquisitionem fecit prout puncta sunt connotata, in qua inquisitione nihil fassa est inculpata Iustina Rabiaszka. Decretum ex inquisitionibus stetit. Ponieważ dosyć była inquirowana y benevole napominana Justina Rabiaszka od sądu, aby respectuiąc na duszę swoię, którey zeby nie zawodzięła przący uczynku swego o który iest obwiniona przez sławetnego p. Walętego Chmielowskiego ławnika, ze ona łaino krowie przed domęm iego wzięła do tego, ze insze coniectury na nię sie znalazły y słoiki z małykami, do czego nie respectuiąc sama na się nie chciała się zeznać, sąd tedy per suam sententiam tęż pomienoną Justynę zdaie na tortury, którey iako stworzeniu Boskięmu, zeby sie praeiudicium nie działo de gremio sui deputował pp. sądowych.

In torturis itaque.

In primo tractu nihil fassa, in secundo nihil, in tertio nil. Usta igne primo, secundo et tertio nihil fateri voluit.

Actum in crastino ipsa vigilia Sti Casimiri proxima die 3tia mensis Martii. Testimonia in hac actione, quae revelavit honestus Sebastianus Świsulski sic; iam to słyszał z ust pani Drozdowicowey,

która do kościoła idąc tak mi powiedziała: słyszałam z ust bratowej moiej, że to slyszała, że dziewczka chwaleła sie, że nie będnzie moiej matusi nic, bo ona kazdego wieczora w domu bywa, a pije wino miód z iakiemsi panem w czerwieni.

Item honesta Drozdowicowa idem recognovit, ze tom slyszała od pani Andrzejowej Pęgowskiej.

Item A idreas Pęgowski idem fassus est, ze to od zony tez słowa slyszał. Honesta Zophia Mazanowska sie: iam to slyszała od córki moiej, którąm posłała po sól do Mącki; ta przyszedszy powiedziała mi: pani matko, mówiel tam Mącka do córki swoiej, iako sama poszła po sól do komory, slysze, ze ta dziewczka powiedziała, ze pan iakiś w czerwieni u Sukienniczki bywa y pieł z nią wtenczas, kiedy ona na górę szła po siano, toto Ewa powiada.

Item Stanislaus Mącka revelavit: ia będnąc na warcie mówiełem dziewce tey: narobieła tez ta twoia matka, ta rzekła: nie matkaé to ale macocha, dać ta biedę twardeć to, potem y drugie raz toż mówiela, także znowu na warcie taz Justina rzekła do mnie: Panie Stanisławie czy wyndę ia z tego więzienia, iam iey rzekł: miey nadzieję w P. Bogu, Naświętszey Pannie, ze wynidziesz, ta rzekła: ey nie mam bowiem takiego przyjaciela, zeby mnie bronieł, to zaraz rzekła, a Naświętszey Panny ani P. Boga nie wspomniała.

Honestus Hiacinthus Zarębski sic: iam czasu iednego szedł raniusięńko do Królówki do woyta w pewney okazyei, idąc tedy widziałem na swoje oczy też Sukienniczkę zbierającą rosę na łące, miała konewkę y przetak czyli sito, to mówię sumnieniem dobrem iakem iuż przysięgł, a było to w dzień wtorkowy.

Uxor ipsius Zarębski sic: ia nie wiem o żadnych rzeczach tylko to, ze w lecie w koździńkie rano przed wschodem słońca to dziewczka tey Rabiaszki zawsze wodę nosieła, a w zimie nigdym iey nie widziała, ale nie wiem, kędy ia brała y naco tak rano.

Regina Złotniczka idem recognovit.

Będnąc przyniesiona z więzienia do sądu Justina Rabiaszka y inquirowana, dlaczego sie na inquizycyach y na mękach nie chciała przyznać do tego iey złego uczynku y powzięcia łaina przed p. Chmielowskim, dopiero teraz dobrowolnie przed p. Raiszem y p. pisarzem R.: moi łaskawi panowie, iuż teraz szczególną prawdę przyznaię, zęm to łaino wzięła idąc około p. Chmielowskiego z gorzałką od p. Paszkowica, ale nie krowie tylko kobele, ale to nie na czary tylko na duszność, bo mi tak poradzieła z Krolówki¹⁾

¹⁾ wieś o 6 km od Wiśnicza.

białogłowa, aby to wzięwszy ususzyć y starszy z wódką wypić y takęm też uczyniła. Q. dlaczego rosę na łące zbierała w konewkę. R. zem ia iey na łące nie zbierała, a lubom zbierała, to na ogrodzie swoim, a to na oczy, bo mnie bolały, tom rosą prze-mywała, bo mi tak poradzono.

Q., co za rosół ma w domu w garczysku R., ze to rosół iest z mięsa wieprzowego, na to gdy krowa ma kurdziel, to tęp rosodęm przemywam Q., które ią białogłowy tego uczeły R., nie znam ich.

Tandem relationem in hac actione Justinæ Rabiaszka honesta Regina Ozdzonka talem fecit: ia to sumieniem dobrym zeznaję, ze mieszkaiąc u tey Rabiaszki zawsze musiałam chodzić po wodę przed świtem, a mieszkalam u niej przez niedziel 12, a gdy sie na mnie o co rozgniewała, to sama chodziła po wodę, tąż wodą zawsze masniczkę przededniem obmywała, krowy kropieła, w teyże wodzie iakieś ziele moczyła, a tą wodą sieczkę polewała, a krowom z tym zieleńm dawała, masła nigdy nie robiela tylko przededniem, więcey ia nie wiem.

Po takowey tedy relacyei Ozdzonki sąd trutinuiąc sprawę, ze ta Rabiaszka nidoczego sie nie chce więcey przyznać tylko do wzięcia tego łaina, a ze więcey sie documentów na nią pokazuie y naiduie, a ze przy tak wielkim uporze stoi, na comprobament tedy per sententiam iudicii zdana iest powtore na męki.

In torturis Q. aby dobrowolnie przez mąk przyznała sie, na co to łaino wzięła i co z niem czyniela, także rosę na co na łące w konew sitem zbierała, dlaczego przededniem po wodę posyłała y co za ziola w niey warzyła, które z sieczką krowom dawała, także słoiki z maściami na co chowała. Ad haec nihil fateri voluit praeter ea, quae benevole revelavit, tandem dimissa e torturis.

Po takowych questyach bęndąc do sądu przyniesioną Justyna pytana, aby prawdziwie zeznała, z któremi osobami przestawała y iakimi gusłami sie bawieła R. ze nie nioczym nie wiem i niezym nie bawiełam sie, ani o słoikach nie wiem. Nieboszczyk to sobie chował maści na nogi, bo go bolały. Z sentencyi sądu zupełnego oddana iest Justyna do więzienia do dalszey sprawy skonczenia się z nią.

Actum in eodem iudicio die Sabbatho ante dominicam^ęquadra-gesimam proxima die 5 mensis Martii. Ad ultimum terminum py-tana Justina y dobrze inquirwana, dlaczego to łaino wzięła, co z tym łainęm czyniela, komu szkodziela i o inne punkta, o które iest oskarzona omnia negavit revelavitque ut prius, ze na duszność łaino, rosę na oczy, o słoikach nie wiem.

Decretum super maleficam Rabiaszka. Wyrozumiawszy sprawę sąd zupełny na to zagaiony z obwinioną Justyną Rabiaszką przez sławetnego Pana Walentego Chmielowskiego ławnika oskarżoną o powzięcie łaina krowiego przed domem iego od krowy iego pod ten czas, gdy sie mu krowa ocieleła, na co pomieniony aktor in ipso actu powzięcia tegoż smrodu solennem intulit protestationem do skończenia y terminu sprawy z obwinioną Rabiaszką salvam actionem zachowując. Teraz ad deducendum causae stanąwszy pomieniony aktor ex mandato decreti iudicii nostri poprzysiągł samotrzed ten obwinioną Justynę Rabiaszkę, tako na inquizycyach iako y po przysiężeniu tegoż iey złego uczynku nie zeznała sie do wzięcia tegoż łaina, co y na torturach będnąc zdaną do sądu firmissime stojąc przy uporze swym nie chciała przyznać, a ze po mękach dobrowolnie przyznała sie y potem dobrowolnie przed sądem afirmowała, ze te łaina wzięła przed panem Chmielowskim na duszność a ze tak wielą punktow była od różnych osób zarzuconą, iakoto o rosę, którą na łące w konew sitem zbierała, w czym także powtórte iest poprzysiężoną takze, ze nigdy po wodę nie kazała chodzić tylko przed wschodem słońca y tą wodą gusła, ziola iakies w niey warząc y krowy kropiąc, nadto słoików z maściami zazywała y plugawych rosodów, na co wszystko niesłuszną racyą wywodziła sie, sąd nasz zupełny na to zagaiony trutinując sprawę y widząc z coniectur podobną we wszystkiem Rabiaszkę do czarostwa, ponieważ y z dawności u tey suspicyei zostawała u różnych osób, w czym y teraz iest pokonaną, zaczym, ze ta Rabiaszka te uczynki, o które iest poprzysiężoną nie dla zdrowia swego czyniła, ale na szkodowanie ubogich ludzi w dobytках ich, przeto aby vitia ne maneant impunita y tym, aby był innym, których sie tak wiele znaleźć moze y są niektóre powołane, przykład dobry dany, zeby sie tym krzywdy Boskiey nie działo a ubogim ludziom szkody, iest tedy z dekretu niniejszego śmierć naznaczona Rabiaszka, aby była na granicy od Krolowki ściętą y potym spaloną.

V.

Actum coram plenario iudicio nostro civili feria sexta ante dominicam in Albis. (15 kwietnia 1689)

Przed sądem naszym mieiskiem wiśnickiem stanąwszy praco-wity Grygiel Primus ze wsi Poręmby skargę imieniem całej gromady przełożył naprzeciw obwinionej Annie Pannowej z teyze

wsi Poręmby,¹⁾ ze ona podczas iutrznie wielkanocney za procesyą nosieła wodę w dzbanku mowieła, ze nie tylko ia sama czarownica, iest ich tu wiele, a nie bierą ich. Po takowey tedy skardze inquirowana iest Anna Pannowa, dlaczego ten dzbanek nosieła. R. łaskawi panowie przytrafiło mi sie tak, ze podczas niedziele poświęcaney bełam w kościele y miałam konewkę na wodę, tę mi porwali a ze teraz w wielką sobotę przyszedłam po wodę z garczkiem y poznałam konewkę swoię między garkami w kruchcie, tez wzięłam y schowałam w ławkę, kędy państwo siada, zakrełam ią ławką, na którey nogi stawiaią, teyze konewki zapomniałam wziąć, a ze kiedyś poszła na iutrznią y wzięłam ią, a toż mię widziały te białogłowy, ale nie ze dzbankiem do tego tylko wodę w niey miała a nie co innego, tegom nigdy nie mówiła, zeby były iakie inne czarownice, bo o nich nie wiem y w niczym sie nie czuję.

Na tem urywa się proces. Ostatnią oskarżoną musiano uwolnić od zarzutu, uznając jej tłumaczenie za dostateczne, gdyż w dalszym ciągu książki nie ma już wzmianki o tej sprawie.

Kazimierz Kaczmarczyk.

ROZMAITOŚCI.

Przyczynek do „mętowania“. Zanim podam w przyszłości inne zabawy dzieci i starszych w Słotwinie (powiat Żywiec) ograniczę się na razie tylko do następujących sposobów „mętowania“:

I.

Angi, spangi,
kotka gro,
a na ryby koło mo;
tyki²⁾, tyki,
gromatyki³⁾,
hoc, kloc,
marne lubne dziatki — sroc!⁴⁾

¹⁾ Poręba Spytków wieś przy drodze prowadzącej z Wiśnicza do Brzeska, 5 km od tego ostatniego.

²⁾ także: »hyki«.

³⁾ także: »do Bartyki« jako lokalna aluzya do sąsiedzkiego domu, używana tylko przez dzieci sąsiadów.

⁴⁾ niektóre wersje opuszczają »marne« można się także spotkać z niemczyzną w ostatnim wierszu: »majne libe« dziatki...